

nyító. Az egészség, azután a lelki, intellektualis képességek, továbbá a lelki-, erkölcsi erő fejlesztése biztosít az életben megalapozott, tartós eredményt“.

Dr. Vitos Gerő.

Természetmegismerés — szülőföldmegismerés.

A természetmegismerés a biológiai oktatás célja. Az élő természet objektumairól nem kiragadott, egyes ismereteket akarunk szerezni, nem adatokat akarunk gyűjteni ezekről, hanem az élet különböző megnyilvánulásait (formai és funkcionális megnyilvánulásait), ezek egymáshoz köztötti kapcsolatait, a különböző életerek élőinek organikus egységekbe való kapcsolódását, az élettér és rajta lévő szervezetek organizációs viszonyainak korrelációját, azaz röviden: a természetet, az élő természetet akarjuk megismerni. Az élő, a lüktető, ezer színben pompázó, végtelen sok formájában is egységesen megnyilvánuló természetet.

Megtanulunk biológiai egységekben gondolkozni, biológiai egységekben látni, biológiai egységek alapján értékelni. Szemlélődésünk a természetben egy új értékskálán, a biológiai egység rendszerében való gondolkodást jelenti. És ez az egységrendszer sajátos, minden egyéb értékskálától különálló, önmagában teljes rendszer.

A biológia tudománya egy külön szemléleti módot tételez fel: a biológiai szemléletet. Ez a szemlélet igen hosszú történeti fejlődés eredménye, amely szinte csak a legújabb időkben eredményezte a maga külön szerkezetű, külön módszerű, összefoglaló és részletszemponjtjaiban is a „bios“-t, a természet objektumainak életszerűségét kutató „biológiai szemléleti mód“ kialakulását.

Hogyan alakulhat ki egy ilyen sajátos, biológiai egységekkel dolgozó, az életszerűség kutatásának központi gondolatával irányított biológiai szemléleti mód a gyermekben, a tanulóban? És hogyan lehet megvalósítani egy ilyen szemléleti módon alapuló természetmegismerést?

A biológiai természetmegismerés csak egy módot foglalhat el a maga tartalmi körének kiteljesedésére és ez az út, mód: a megfigyelés, a valós természet megfigyelése. Ez az elgondolás meg is jelöli a természetmegismerés legbiztosabban járható útját: a közvetlen környező természet megfigyelésének, a szülőmegismerésnek az útját. A természetmegismerés kiindulópontja, bázisa a szülőföldmegismerés. Ez a tétel az iskola nyelvére lefordítva a következőképen hangzik: mivel az iskolai biológiai oktatásnak nem lehet több a célja, mint a természetmegismerés egy olyan alapul szolgálható átlagának a nyújtása, mely átlag a helyes irányban fejlődő biológiai szemléleti módnak és a koncentrikusan bővülő természetmegismerésnek adja meg az alapját, de egyben önmagában is kerek egészet ad, a természetmegismerés = szülőföldmegismeréssel, azaz a mi körünkre szűkítve = a szülőföldi természet megismerésével.

Nem mai gondolat ez, hisz Junge elgondolásában is ott van a magva, de konkrét formában a biológiai szülőföldismertetés gondolatával W. Zopfnál találkozunk először.¹⁾ Ő hangsúlyozta először azt a gondolatot, hogy a biológiai oktatás gerincét a jelenségeknek és összefüggéseknek a szülőföldi szabad természetben való megfigyelése kell képezze.

Ha végiggondoljuk azt, hogy mennyi értékes, a biológiai oktatásban hasznosítható, közvetlen átélésből, tapasztalásból származó ismeretet hoz magával a gyermek (különösen a falusi gyermek) az iskolába, minden elméleti fejtegetésnél világosabbá válnak előttünk a fentebb elmondottak. H. Grupe rendszerbe szedte²⁾ a falusi gyermeknek azon régebbi megfigyeléseit, élmény-ismereteit, melyeket a biológiai oktatás egyes fejezeteinél fel lehet használni.

A nagyváros a maga egyoldalú életbeállítottságával megbolygatta az emberi természet eredeti egyensúlyát. A föld- és természetközelség — amely a falusi élet egyik jellemvonása — itt szinte teljesen hiányzik. Mégsem szabad azt hinnünk, hogy csak a falusi, vidéki környezet ad módót ilyen biológiai megfigyelésekre. A nagyvárosokban főleg a parkok adnak sok megfigyelési anyagot. Rügyek, rügyfakadás, levelek alakja, elrendeződése, virágzás, őszi levélszíneződés, levélhullás. Másodszori virágzás, különböző fák, cserjék, futónövények, dísznövények, énekes madarak hangja. Mindezeket kitűnően meg lehet figyelni a nagyvárosok parkjaiban. A verebet, feketerigót, galambot többnyire minden nagyvárosi gyermek jól ismeri és elég sokat tud ezeknek a madaraknak az életéből is. Különösen az angolpark-jellegű parkrészeket adnak lehetőséget sok értékes biológiai megfigyelésre, hisz azok a természetes ligetes tájnak utánzatai és mint ilyenek, ennek a természetes növényegyüttesnek lényegesebb vonásait magukon hordozzák.

A legridegebb élettér, — amelyet talán csak az újonnan keletkező vulkáni szigetekhez lehetne hasonlítani — az utcakövezet is tartogat meglepetéseket a nyitottszerű ember számára. Kevésbé forgalmas utcák kövezetének kövei között gyakran megtaláljuk a következő növényeket: *Bryum argenteum*, *Poa annua*, *Polygonum aviculare*, *Capsella bursa pastoris*, *Plantago maior*. És ha a gyermek megfigyel ilyen, a kövezet réseiben gyökeret vert növényeket vagy azokat megfigyeltetjük vele, önkéntelenül is felvetődik az a kérdés, hogy hogyan került ide ez a növény és hogyan képes itt megélni. A gyermek az iskolába jövet útközben pontos, számszerű megfigyeléseket végezhet az ilyen növénykének az útvonalon való eloszlásáról és keresheti ez eloszlás különböző sűrűségének okát is. Ezekkel a kiragadott példákkal csak azt szerettem volna igazolni, hogy mind a falusi környezetben, de még a nagyvárosi környezetben is a gyermek lelkében élményszerűen élű sok megfigyelés biztos kiindulópontjául szolgálhat az iskolai biológiai oktatásnak és hogy ilyen élményszerű megfigyelési lehetőségek nyújtása, annak tudatos előkészítése és felhasználása egész biológiai oktatásunk folyamán egyik vezérelvünk legyen.

¹⁾ W. Zopf, Streitschrift gegen das Bestehende. Breslau, 1887.

²⁾ Heinrich Grupe, Natur und Unterricht. Frankfurt a/ M. 1924. p. 7.

A biológiai oktatás első, közvetlen célja a gyermekhez élményein keresztül közelebb hozni a természetet. Ezek az élmények nyilván csak a közvetlen környezetből, a szülőföldből származhatnak és így ismételen is igazolva látjuk azt, hogy a természetmegismerés útja egyenlő a szülőföldmegismerés útjával. Ebből kettős nevelői kötelesség adódik: 1.) Tisztában kell lennünk azzal a természetismereti élménykészlettel, melyet a gyermek magával hoz az iskolába. 2.) Ezt az élménykészletet a biológiai oktatás folyamán tudatosan gyarapítani kell.

1.) Első nevelői kötelességünknek úgy tehetünk intézményesen eleget, hogy tanulóink a biológiai ismeret- és élményanyagát megvizsgáljuk és különböző pszichotechnikai módszerekkel mintegy leltárt veszünk fel erről az anyagról. Így áttekinthető képet nyerünk arról, hogy milyen fokú és jellegű a tanuló biológiai tájékozottsága a szülőföldi természetben.

2.) Az élmény-ismeretekhez mindig az „én“ sajátos tendencia-állománya által elindított aktív lelki vagy testi tevékenység kapcsolódik és az „én“-hez a legszorosabban hozzátartozik. A biológiai élmény-ismereti készlet gyarapítása biológiai oktatásunk egyik állandó közvetlen célja.

Kirándulások, séták, tanítás a szabadban, az élő állattal, növényvel való foglalkozás, tevékenykedés lehetnek forrásai ilyen biológiai élmény-ismereteknek, nekünk tehát minél több ilyen alkalmat kell belevinnünk tanításunkba. Alkalmat, lehetőségeket kell keresnünk, hogy spontán élmények hívják fel a tanuló figyelmét egy-egy biológiai tényre, valamint hogy az egyes megismerendő biológiai tények élményeken keresztül kapcsolódjanak a tanuló gondolatvilágához.

Ismerkedjék meg a tanuló szülőföldjének biológiai arculatával, annak összetevőivel, jellegzetességeivel, életével. És ha otthonosan fog mozogni a környék rétjeinek, vizeinek, erdeinek élői között, ha érezni fogja az azokat összefűző élettörvényeket, ha szülőföldje természetének képe, értelmes, biztos belső tartalmú egységes természetképpé fog kialakulni benne, akkor jó úton indítottuk el a természetmegismerésben.

Uherkovich Gábor.

Földrajztanítás a vajudó határok korában.

Előttem az asztalon a kébekötött iskolai térképatlasz, címlapján nagy számokkal a kiadás éve: 1934. Lapozgatok benne, szokás szerint elvégzem gondolatban és szemmel a legutóbbi kézbevétel óta szükségessé vált hátrámódosításokat s ahogy elnézem a politikai térképek tarkabarka színfoltjait, lassan arra kell döbbernem, hogy már alig van lapja az atlasznak, amelyik 1934 óta változatlan érvényű lenne. S ha sok helyen külsőleg azonos területhatárok felelnek is meg a mai, pillanatnyi helyzetnek, a tartalom, az államok lelke mennyire megváltozott! Nemcsak a lélekszámadatok, területi nagyság és fővárosok módosultak — néhol a felismerhetetlenségig szinte — az 1934-es állapottal szemben,